

УДК 323.272

**ДЕРЖАВНА ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА
ПОЛІТИКА УКРАЇНИ.
УЯВНЕ ТА РЕАЛЬНЕ**
**STATE ETHNONATIONAL UKRAINE POLICY.
IMAGINARY AND REAL**

Римаренко С.,

доктор політичних наук, Інститут
політичних і етнопонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса Національної академії наук
України (Україна, Київ)
e-mail: rymarser@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8031-5787

Rymarenko S.,

doctor of Political Sciences, Institute of
Political and Ethnonational named after
I. F. Kuras of the National Academy
of Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv)
e-mail: rymarser@gmail.com
Orcid: 0000-0002-8031-5787

Метою моєї розвідки є спроба визначення сутності та напрямків розв'язання сукупності етнопонаціональних проблем, адже вони стосуються всіх сфер життєдіяльності суспільства: державного та адміністративного устрою, типу економіки, культури, мовної політики, духовного та релігійного життя. одного боку, нечіткість наукових засад у галузі етнополітики, з другого. Розвиток України поки що не вийшов за межу атрибутивної розбудови держави. Не відбулася в повній мірі самоідентифікація українського народу, самоусвідомлення його сутності та ваги, що не дає змоги здійснити цілісний стратегічний план розвитку всього суспільства.

Ключові слова: етнопонаціональна політика, концепція державної етнопонаціональної політики, український народ, етнопонаціональні меншини.

The purpose of my research is to try to determine the essence and directions of solving a set of ethnonational problems, because they relate to all spheres of society: state and administrative system, such as economy, culture, language policy, spiritual and religious life. on the one hand, the vagueness of scientific principles in the field of ethnopolitics, on the other. The development of Ukraine has not yet gone beyond the attributive development of the state. The self-identification of the Ukrainian people, self-awareness of its essence and weight, which does not allow to implement a holistic strategic plan for the development of the whole society, has not taken place in full.

Keywords: ethno-national policy, the concept of state ethno-national policy, the Ukrainian people, ethno-national minorities

Україна 2021 року вже не зовсім схожа на Україну навіть 2014 року. Можна сперечатися про перехід до нових форм суспільного життя, інституційні зміни, міжнародне становище тощо.

Проте залишаються проблеми складні та невідкладні, які можна означити одним словом: байдужість владних структур до проблем етнопонаціональних, з одного боку, нечіткість наукових засад у галузі етнополітики, з другого. Розвиток України поки що не вийшов за межу атрибутивної розбудови держави. Не відбулася в повній мірі самоідентифікація українського народу, самоусвідомлення його сутності та ваги, що не дає змоги здійснити цілісний стратегічний план розвитку всього суспільства. До цього додаю незбалансованість інтересів, цінностей та традицій громадян різних регіонів країни, що аж ніяк не сприяє консолідації українського суспільства.

Саме тому, метою моєї розвідки є спроба визначення сутності та напрямків розв'язання сукупності етнопонаціональних проблем, адже вони стосуються всіх сфер життєдіяльності суспільства: державного та адміністративного устрою, типу економіки, культури, мовної політики, духовного та релігійного життя і, навіть, воєнного будівництва.

Проблемами етнопонаціональних відносин та етнопонаціональної політики були присвячені наукові праці О. Антонюка, І. Варзара, В. Свєтуха, О. Картунова, В. Котигоренка, В. Крисаченка, І. Кресіної, І. Кураса, О. Майборода, Л. Нагорної, В. Наулка, О. Нельги, В. Нікітюка, М. Панчука, О. Рафальського, Ю. Римаренка, С. Римаренка, Л. Шкляра та багато інших. В їх наукових розвідках досліджувалися різноманітні аспекти теорії і практики етнопонаціональних відносин, проблемні поля та механізми реалізації державної етнопонаціональної політики.

Я вже неодноразово торкався теоретичних та практичних проблем етнопонаціональної політики [1; 2; 3], проте новітні українські реалії потребують постійного дослідження усієї сукупності етнопонаціональних проблем, які є не статичними, а динамічним організмом.

За відсутності загальнонаціональної доктрини, власне, концепції державної етнопонаціональної політики, енергія національного самовираження, національної самосвідомості ще не слугує сьогодні державному будівництву, а нашим політичним достойникам не зовсім знайома Україна з поліетнічним складом населення, Україна полікультурна та поліконфесійна. Ані в офіційних виступах Президента В. Зеленського (як, до речі, і попередніх Президентів), виступах інших державних діячів не зроблено спеціального аналізу етнополітичних та міжетнічних проблем, не зазначено стратегічні принципи державної політики України в сфері міжнаціональної взаємодії. Відсутність послідовної та прогнозованої етнопонаціональної політики на практиці обернулося якщо не байдужістю до цих складних проблем, то зведення етнопонаціональної політики до спроби регулювання процесів у національних меншинах держави. Натомість на-

ціональностям України так і не запропоновано, навколо яких загальнонаціональних ідей, привабливих для всіх, навколо якої політики, економіки, моральності вони можуть реально об'єднатися [про чергову Концепцію державної етнонаціональної політики див. 4].

Ми багато говоримо про національне відродження. Проте жодного разу – про його зв'язок з державним устроєм, хоча завдання національного поступу потребує нової законодавчої, нормативної бази, адже, як я вже підкреслював, етнополітична сфера – це динамічний, де апіорі неможливі раз і назавжди встановлені норми чи принципи. Повторити, відродити будь-який соціально-політичний, етнічний феномен неможливо і непотрібно. До того ж у деяких випадках доводиться імітувати відродження, матеріалізувати образ, ідеал, або ж навіть міф, мрію, легенду.

Стабільність України значною мірою залежить від характеру і спрямованості насамперед етнополітичних процесів. Провідну роль відіграють ті, які в сучасній науковій літературі отримали назву етнічного «ренесансу» та «політизації етнічності».

Вияви цих процесів у посткомуністичних країнах мають певні особливості. По-перше, вони настільки взаємопов'язані та взаємозумовлені, що їх слід розглядати як єдиний спільний безперервний процес. Його можна визначити як етнополітичний «ренесанс» сутність якого полягає у зростанні етнічної (національної) самосвідомості, поглибленні внутрішньоетнічної (внутрішньонаціональної) інтеграції, посиленні етнічної (національної) інтеграції, посиленні етнічної (національної) мобілізації, піднесення політичної свідомості, зміни етнополітичної культури, перетворенні етнонаціональних спільнот із об'єктів різного роду соціальних експериментів на суб'єкти політичного життя, збільшення їх впливу на внутрішню та зовнішню політику держави.

По-друге, в поліетнічному суспільстві процес етнополітичного «ренесансу» можуть започаткувати або титульні нації, що займають домінуюче становище, або національні меншини, що зазнають (чи вважають що зазнають) певних утисків, або одночасно і перші, і другі.

По-третє, в будь-якому випадку процес етнополітичного «ренесансу» розвивається за принципом «доміно», певної ланцюгової реакції: розпочавшись серед якоїсь однієї етнонаціональної спільноти, він неодмінно перекидається на інші і не припиняється, доки не охопить їх усіх.

По-четверте, водночас цей процес розвивається за принципом сполучених судин: швидкість, розмах та глибина етнополітичного «ренесансу» будь-якої етнонаціональної спільноти відповідним чином відбивається на етнополітичному «ренесансі» інших спільнот.

По-п'яте, етнополітичний «ренесанс» ускладнює взаємовідносини між етнонаціональними спільнотам, призводить до посилення боротьби за владу, статус та природні ресурс, а також загострює їх взаємовідносини з центральною владою.

По-шосте, особливість етнополітичних конфліктів, зважаючи на умови зростаючого процесу етнополітичного «ренесансу», полягає в тому, що їх не можна ігнорувати, вирішувати силою або навіть голосуванням чи проведенням референдуму. В сучасних умовах вихід один – пошук консенсусу. Але консенсус у чому? Консенсус заради консенсусу?

Етнонаціональна політика, маючи конкретну національно-державну форму вираження має бути спрямована насамперед на громадянина країни, який не може бути безнаціональним. В цьому сенсі необхідно визначити не тільки роль і місце того чи іншого етносу, але й водночас етнокультурний статус окремої людини у державних програмах та законодавчих актах. І тут, як і в багатьох інших сферах, потрібен не революційний, а поступовий, еволюційний перелом.

Державна етнонаціональна політика має виходити безпосередньо з комплексу етнополітичних та етнонаціональних проблем, що постали перед українською державою. Найважливішими і з державної, і з політичної, і з етнонаціональної точки зору є проблема нормалізації міжнаціональних (міжетнічних) відносин, інтеграція суспільства на етнонаціональній, етнополітичній основі. Це, безумовно, довгий і складний шлях, але його все одно необхідно пройти. Державна етнонаціональна політика має своєчасно і кваліфіковано розв'язувати постійно виникаючі суперечності і проблеми у царині міжнаціональних відносин. Беззаперечною проблемою є проблеми автономізації, зокрема національно-персональної, національно-територіальної, адміністративної тощо.

Демократичний суспільний устрій вимагає поваги до Конституції України та її законів, етнокультурної самобутності української нації, усіх національних меншин, державний патріотизм - гарантія територіальної цілісності і політичної незалежності України, запорукою інтеграції національностей в єдиний соціум – «народ України», ядром якого є українська нація, що складає переважну більшість громадян України, та та що дала назву державі. [Див. докладніше 5].

Втім, не все так просто, як виглядає в теорії. Державна етнонаціональна політика має відчувати та вчасно реагувати на загрози територіального взаємовідчуження, збалансувати інтереси окремих регіонів країни в ім'я загальносуспільних потреб. Також необхідно враховувати вади нашого дотеперішнього status quo. помилки в етнодержавницькому будівництві, що були та є наслідком нерозуміння

усієї глибини, складності та багатоаспектності проблем етнонаціонального розвитку, чи небажанням реагувати на них. Додам до цього і нагальну проблему сьогодення – нерозуміння сутності суверенітету. Надмірне захоплення зовнішніми ознаками державності та етнонаціонального феномену без відповідного наповнення їх реальним змістом та забезпеченням (політичним, ідеологічним, соціальним) подолання завищених очікувань від самої незалежності. Ознакою суверенітету є здатність держави вибудовувати свій стратегічний курс, прийнятний для більшості громадян, коли зовнішні чинники та впливи враховуються настільки, наскільки вони кардинально не змінюють курсу, коли дії внутрішніх чинників переважають над зовнішніми. На жаль, наразі ми маємо дуже амбівалентну, не прогнозовану ситуацію, коли навпаки, зовнішні чинники переважають над внутрішніми, тай з внутрішніми чинниками не все гаразд. Крім того, політика держави в царині міжнаціональних відносин має відповісти на кардинальне запитання – який суверенітет має здійснюватися в Україні – народний, державний чи національний? Вони не є тотожними бо кожен з них має свій власний самостійний суб'єкт: народ, державу, націю. Можна дискутувати щодо національного суверенітету, адже законодавець поки визнає лише два суб'єкти – державу і частково національні меншини. Випали з цього ряду принаймні два суб'єкти – особа та власне українська нація.

Можливо можна було б запропонувати дещо інший підхід до розв'язання етнонаціональних проблем - введення універсального поняття «забезпечення національних прав людини» (в національному законодавстві – «національних прав громадян»).

Перевага такого підходу дає можливість узгодити права нації та права людини, суперечності між якими є досить уразливими, уникнути, чи принаймні знизати рівень міжнаціонального (міжетнічного) тертя.

Оскільки національні права відносяться до прав колективних, це означає, що вони не є правами індивідуальними, як політичні, громадські тощо. Це пов'язано з тим, що окремі люди можуть реалізовувати свої національні права не індивідуально, а лише як члени певного колективу [6]. До національних прав можна віднести певний корпус прав: право на етнічну ідентичність, збереження відтворення та розвитку національної самобутності, вільне користування рідною мовою, розвитку національної культури, традиційних релігій та багато іншого.

При аналізі державної етнонаціональної політики слід виходити з того, що етнонаціональна структура в країні є складною та асиметричною до якої входять: українська нація, російський етномасив (домінуюча етнонаціональна меншина), етнонаціональні меншини,

які є домінуючими в певних регіонах, корінні народи (кримські татари, кримчаки та караїми), які отримали законодавчий статус [7]. Додам до цього умовність віднесення України до багатонаціональної країни (понад 130 етнонаціональних груп), адже якщо взяти українців 77.8% та росіян 17.3% то разом вони складають понад 95% населення України. І це за переписом 2001 р. («перепис» 2020 р. я не розглядаю). Звичайно Україну не можна порівнювати з Японією чи навіть з Польщею, але питання виникають. Можливо було б доречним використовувати замість терміну «багатонаціональна країна» термін «країна з багатонаціональним складом населення».

Враховуючи складу етнонаціональну структуру України тут об'єктивно існують міжнаціональні суперечності. Це і необхідність національної консолідації за наявності потягу до національної замкнутості; і намір окремих етнолідерів до суверенізації своїх етносів, територій і об'єктивна потреба зміцнення української державності; і потяг етносів розв'язати свої національні проблеми і неможливість їх розв'язати без урахування положення, точок зору та інтересів інших національностей; і проголошення демократичних гасел щодо свободи, самовизначення за наявності старих механізмів управління та погіршення умов функціонування цих національностей; і суперечності між новими підходами до розв'язання етнонаціональних проблем і відсутності економічного, політичного та духовно – морального потенціалу держави для реалізації меті та пріоритетів національної політики; і, нарешті, проголошення повного рівноправ'я націй в усіх сферах суспільного життя й існування реальних, об'єктивних різниць у соціально-економічному, духовному і навіть політичному становищі регіонів, етносів країни. Тут можна цілком погодитися з думкою В. Котигоренка, який вважає що «політична історія знає немало випадків, коли конкуруючі групи правлячого класу України для досягнення власних корпоративних, у тому числі корупційних цілей спекулюють на фактах нерівномірності економічного та соціального розвитку регіонів з населенням, що має певні етнокультурні відмінності, порівняно з іншими» [8].

Дійсно, нормалізація міжетнічних відносин передбачає створення соціально – економічних, політико – правових та духовно – моральних механізмів забезпечення вільного розвитку національностей. До того ж, необхідною є й стабілізація політичної єдності між різними гілками влади.

Список використаних джерел

1. Римаренко С. Етнодержавотворчий процес в Україні. Актуальні проблеми внутрішньої політики. 2004, №4, - с.68-76.
2. Римаренко С. Теоретичні засади етнополітології // Гілея. №138 (3), 2018, - с.22-24.

3. Політичні технології регулювання міжетнічної та міжконфесійної взаємодії у новітніх українських реаліях / За ред. д.політ.н. С. Ю. Римаренко. – К.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 188 с.

4. URL: <https://www.nrada.gov.ua/decisions/pro-rozglyad-proektu-zakonu-ukrayiny-pro-kontseptsiyu-derzhavnoyi-etnonatsionalnoyi-polityky-ukrayiny-shho-nadijshov-vid-ministerstva-kultury-ukrayiny/>

5. Кресіна І., Коваленко А. Правові засади державної етнополітичної політики в Україні. К. Логос, 2011. 400 с.

6. Римаренко С. Індивідуальні та колективні права: етнополітичний контекст К. Світогляд, 2013 – 245 с.

7. Закон України «Про корінні народи України». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/211510.html>

8. Котигоренко В., Панчук М. Проблеми термінології законодавства, що регулюють етнополітичні відносини в Україні // Український соціум. 2020, №1 (72), с. 14.

References

1. Rymarenko S. Etnoderzhavotvorchyi protses v Ukraini. Aktualni problemy vnutrishnoi polityky. 2004, №4, - s.68-76.

2. Rymarenko S. Teoretychni zasady etnopolitologii // Hileia. №138 (3), 2018, - s.22-24.

3. Politychni tekhnolohii rehuliuвання mizhetnichnoi ta mizhkonfesiinnoi vzaïemodii u novitnikh ukrainskykh realiakh / Za red. d.polit.n. S. Iu. Rymarenko. – K.: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 188 с.

4. URL: <https://www.nrada.gov.ua/decisions/pro-rozglyad-proektu-zakonu-ukrayiny-pro-kontseptsiyu-derzhavnoyi-etnonatsionalnoyi-polityky-ukrayiny-shho-nadijshov-vid-ministerstva-kultury-ukrayiny/>

5. Kresina I., Kovalenko A. Pravovi zasady derzhavnoi etnonatsionalnoi polityky v Ukrainy. K. Logos, 2011. 400 s.

6. Rymarenko S. Indyvidualni ta kolektyvni prava: etnopolitychnyi kontekst K. Svitohliad, 2013 – 245 s.

7. Zakon Ukrainy «Pro korinni narody Ukrainy». URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/211510.html>

8. Kotyhorenko V., Panchuk M. Problemy terminolohii zakonodavstva, shcho rehuliuut etnonatsionalni vidnosyny v Ukrainy// Ukrainskyi sotsium. 2020, №1 (72), s.14.

**«ТРИ МИТРОПОЛИТА ИЗ АНТИОХИИ
В «ГОРОДЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ
МОЛОДОСТИ» ПРЕДЫСТОРИЯ,
КОНТРОЛЬ СПЕЦСЛУЖБ, ИТОГИ**

**«ТРИ МИТРОПОЛИТА З АНТИОХІЇ В
«МІСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДОСТІ»
ПЕРЕДІСТОРІЯ, КОНТРОЛЬ СПЕЦСЛУЖБ,
ПІДСУМКИ**

**“THREE MITROPOLITANTS FROM
ANTIOCHY IN THE” CITY OF STUDENT
YOUTH “BACKGROUND, CONTROL OF
SPECIAL SERVICES, RESULTS**

Василий Шафар,

Священник, магистр богословия, студент аспирантуры Киевской духовной академии (Украина, Киев) e-mail: vasilisafar@gmail.com

Василь Шафар,

Священник, магистр богослов'я, студент аспирантури Київської духовної академії (Україна, Київ) e-mail: vasilisafar@gmail.com

Vasily Shafar,

Priest, master of Theology, postgraduate student of the Kiev Theological Academy (Ukraine, Kiev) e-mail: vasilisafar@gmail.com

Международная деятельность и отношения Русской Православной Церкви с другими Поместными Церквями занимают огромный пласт в отечественной церковной истории. В данной статье обращено внимание на послевоенную деятельность Московской патриархии, в частности на роль в этом процессе Украинского Экзархата. Без преувеличения, именно Украинский Экзархат сыграл одну из ключевых ролей в новых послевоенных церковных отношениях. Одним из подтверждений этому служит то, что практически всегда церковные делегации, приезжавшие в СССР, посещали Киев и другие епархии Экзархата. В данной статье мы рассмотрим визит на территорию Украины, а именно в Киев, трех митрополитов Антиохийского патриархата. Данный визит имел место в 1953 году.

Ключевые слова: Русская Православная Церковь, Антиохийская Православная Церковь, Украинский Экзархат, УССР, КГБ, Киево-Печерская лавра, митрополит Иоанн (Соколов), еп. Нестор (Тугай).

Міжнародна діяльність та відносини Російської Православної Церкви з іншими Помісними Церквями займають величезний пласт у вітчизняній церковній історії. У даній статті звернено увагу на післявоєнну діяльність Московської патріархії, зокрема на роль в цьому процесі Українського Екзархату. Без перебільшення, саме Український Екзархат зіграв одну з ключових ролей в нових післявоєнних церковних відносинах. Одним з

підтверджень цього є те, що практично завжди церковні делегації, які приїжджали в СРСР, відвідували Київ та інші епархії Екзархату. У даній статті ми розглянемо візит на територію України, а саме до Києва, трьох митрополитів Антиохійського патріархату. Даний візит мав місце в 1953 році.

Ключові слова: Російська Православна Церква, Антиохійська Православна Церква, Український Екзархат, УРСР, КДБ, Києво-Печерська лавра, митрополит Іоанн (Соколов), єп. Нестор (Тугай).

International activities and relations of the Russian Orthodox Church with other Local Churches occupy a huge layer in Russian church history. This article draws attention to the post-war activities of the Moscow Patriarchate, in particular to the role of the Ukrainian Exarchate in this process. Without exaggeration, it was the Ukrainian Exarchate that played one of the key roles in the new post-war church relations. One of the confirmation of this is the fact that almost always church delegations who came to the USSR visited Kiev and other dioceses of the Exarchate. In this article we will consider a visit to the territory of Ukraine, namely to Kiev, of three metropolitans of the Antioch Patriarchate. This visit took place in 1953.

Keywords: Russian Orthodox Church, Antiochian Orthodox Church, Ukrainian Exarchate, Ukrainian SSR, KGB, Kiev-Pechersk Lavra, Metropolitan John (Sokolov), Bishop. Nestor (Tugay).

(стаття друкується мовою оригіналу)

*Новая, послевоенная страница
в отношениях двух Патриархатов*

Отношения Русской и Антиохийской Православных Церквей, происходят не с чистого листа и требуют учета большого исторического опыта контактов с другими Православными Церквями. На протяжении всей истории отношения между Церквями практически никогда не прекращались. Но все, же на совершенно новый уровень перешли отношения Церквей в послевоенный период.

4 апреля 1946 года Священным Синодом Русской Православной Церкви был создан Отдел внешних церковных сношений. Первым этот отдел в 1946 году возглавил митрополит Крутицкий и Коломенский Николай (Ярушевич), который был на этой должности до 1960 года [8, с. 242].

В 1945 году 31 января – 2 февраля в Москве состоялся Поместный Собор Русской Православной Церкви, созванный для избрания нового Патриарха Московского и всея Руси. В качестве почетных гостей на соборе присутствовали Патриарх Александрийский Христофор, Патриарх Антиохии и всего Востока Александр III, Католикос-Патриарх всея Грузии Калистрат, представители Константинопольского, Иерусалимского, Сербского и Румынского Патриархатов. Также на Соборе присутствовал и имел слово представитель